

KUNDALIK TURMUSHDA KENG QO'LLANILISHDA BO'LGAN SUYUQLIKLARNI IFODALOVCHI DORI SHAKLLARI HAQIDA CHET EL ILMIY NASHRLARIDAN OLINGAN FIKRLAR

Maxmudov Zafar Mardanovich

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Tillar kafedrası assistenti, maxmudovzafar4510@gmail.com;

Normurodova Sohiba Mallaevna

Samarqand davlat tibbiyot universiteti Tillar kafedrası stajyor-assistenti,
sohibanormurodova230@gmail.com.

Annotatsiya: Inson hayoti davomida ko'p asbob va vositalardan foydalanadi. Kundalik turmushda bizga foydali bo'lgan narsalarni ilmiy kuzatsak olimlar tomonidan katta tadqiqotlar qilinganligini bilishimiz mumkin. Kundalik turmushda ko'p foydalanib kam e'tibor beradigan dori shakllari haqida ma'lumotlarni o'rtoqlashmoqchimiz. Balki, Sizga ham foydasi tegib qolar.

Kalit so'zlar: eritma, suyuqlik, balzam, xushbo'y suv, damlama, qaynatma, tindirma, suyuq dori shakllari, dori shakllari, shinnilar, tibbiy sharbatlar.

Kirish. Patologik holat, kasallikni davolash yoki oldini olish uchun qo'llaniladigan moddalar dori vositasi (remedia, medicamenta) deb ataladi.

Tayyor dorining ko'rinishi dorilarning shakli (forma medicamentorum) deb ataladi. Masalan: tabletk (tugmachasimon) yoki kukun, surtma yoki malham, eritma yoki aralashma.

Dori shakllari offitsinal (officina –apteka, ustaxona) yoki standart bo'lishi mumkin. Ular farmatsevtik zavod yoki fabrikalarda Davlat Farmakopiyasining ma'lumotlari, tasvirlari asosida tayyorlanadi.

Ma'lumotlar va uslublar. Shifokorning retsepti asosida dorixonada tayyorlangan dori shakllari magistral dori shakllari (magister, tri,m– o'qituvchi, rahbar) deb ataladi.

Moddalarning zichlik darajasiga qarab dori shakllari qattiq (durae), suyuq (fluidae), yumshoq (molles) va aerozol (gazsimon) (aerosola) turlariga bo'linadi.

Ba'zi dori shakllari alohida gurihlarga bo'linadi:

- formae medicamentōrum pro injectionibus (inyektsiya uchun dori shakllari);
- formae medicamentōrum pro oculis (ko‘z uchun dori shakllari);
- formae medicamentōrum pro infantibus (chaqaloqlar va 3 yoshgacha bo‘lgan bolalar uchun dori shakllari).

Barcha dori shakllari qisqartirilgan va kengaytirilgan tarzda yoziladi.

Retseptda qisqartirilgan tarzda dori nomi yozilishida Recipe: (Rp.:) so‘zidan so‘ng dori shakli, dorivor o‘simlikmimg nomi va umumiy miqdori ko‘rsatiladi. Masalan:

Rp.: Streptocīdi subtilissīmi 20,0

Da. Signa: Tashqariga qo‘llash uchun.

Retseptda kengaytirilgan tarzda dori nomi yozilishida Recipe: (Rp.:) so‘zidan so‘ng dori tarkibini hosil qiluvchi barcha dorivor moddalar nomi, ularning miqdorlari, keyin shifokorning dorixona xodimiga ma’lum dori shaklida va doza miqdorida dorini tayyorlash to‘g‘risidagi ko‘rsatmasi lotin tilida yoziladi. Masalan:

Rp.: Dibazōli

Papaverīni hydrochorīdi ana 0,02

Phenobarbitāli 0,01

Sacchāri 0,3

Misce, fiat pulvis

Da tales doses numēro 10

Signa: 1 dona kukundan kuniga 3 mahal.

Suyuq dori shakllari quyudagicha turlarga bo‘linadi:

Eritmalar –solutiōnes (solutio, ōnis, *f*);

Damlamalar –infūsa (infūsum, *i, n*);

Qaynatmalar –decocta (decoctum, *i, n*);

Tomchilar –guttae (gutta, *ae, f*);

Tindirmalar (spirtli eritmalar) –tinctūrae (tinctūra, *ae, f*);

Aralashmalar (miksturalar) –mixtūrae (mixtrūra, ae, *f*);

Suspenziyalar –suspensiōnes (suspensio, ōnis, *f*);

Emulsiyalar –emulsa (emulsum, i, *n*);

Ekstraktlar (so‘rimlar) –extracta (extractum, i, *n*);

Shilimshiq moddalar –mucilagīnes (mucilāgo, īnis, *f*);

Linimentlar (suyuq sirtmalar) –linimenta (linimentum, i, *n*);

Aerozollar (gazsimon moddalar) –aērosōla (aērosōlum, i, *n*);

Balzamlar –balsāma (balsāmum, i, *n*).

Suyuq dori shakllari qismi taniqli rimlik shifokor Galen (eramizning 131 –210 yillarida yashagan) nomidan olinganligi uchun galenli va galensiz preparatlarga bo‘linadi.

Galenli dori moddalari –offitsinal dori shakllaridir. Ular farmatsevtik zavod va fabrikalarda o‘simlik xom-ashyosidan ta’sir etuvchi moddalar (gluykozidlar, alkaloidlar)ni parchalash yo‘li bilan tayyorlanadi. Parchalovchi vositalar spirt, suv bilan spirt, spirt bilan efir va boshqalar bo‘lishi mumkin. Parchalovchi dori moddalaridan tashqari galenli dori moddalarida kam miqdorda vositachi narsalar –oqsillar, shillliqlardan iborat bo‘ladi. Galenli dori moddalaridan ko‘proq tindirma va ekstraktlar qo‘llaniladi.

Galensiz dori moddalari –o‘simlik xom-ashyosini parchalash yo‘li bilan vositachi narsalardan imkon qadar juda ham tozalangan, ko‘proq yurak glyukozidlar: bahorgi gulizardako‘ti (herba Adonidis vernalis), marvaridgul (Convallaria), angushvonagul barglari (folia Digitalis) va boshqalardan iborat bo‘ladi. Galensiz dori moddalari barcha turdagi inyeksiyalar uchun qo‘llaniladi. Ba’zan ular ichga qo‘llash uchun tabletka ko‘rinishida ishlab chiqariladi.

Ishning natijasi: chet elda nashr qilingan ilmiy jurnallarni o‘qib qiziq ma’lumotlarga duch keldik.

Balzamlar -(balsāmum,i,n) –bu organik moddalar, efir moylari, smola (yelim, qatron)lar va boshqalardan iborat, o‘simliklardan tayyorlangan xushbo‘y suyuqlikdir. Ular antiseptik (yuqimsizlantiruvchi) va badbo‘y hidni yo‘qotuvchi vositalardir.

Rp.: Balsāmi contra pertussim 30 ml

Da.

Signa: 10 tomchidan kuniga 3 mahal.

Suyuq dori shakllaridan tibbiy amaliyotda soklar, siroplar, xushbo‘y suvlar keng qo‘llaniladi. Soklar -succus (succus,i,m –сок), siroplar –sirūpi (sirūpus,i,m), xushbo‘y (aromatli) suvlar –aquae aromaticae deyiladi.

Dori vositasi sifatida Aloy soki (succus Aloës), me‘da soki (succus gastricus naturālis), kalonxoe soki (succus Kalanchoës) qo‘llaniladi.

Rp.: Succus Plantaginis 250 ml

Da.

Signa: 1 osh qoshiqdan kuniga 3 mahal ovqatdan 15-30 daqiqa oldin.

Sirop (shinni)lar –bu olingan moddasining hidi va ta‘mi kelib turadigan quyushgan shaffof suyuqlikdir. Siroplar miksturalarda, damlamalarda, qaynatmalarda qo‘shimcha vosita (remedium corrigens) sifatida keng qo‘llaniladi. Bu maqsadda ko‘proq gilos siropi (sirupus Cerasi), malina siropi (sirupus Rubi idaei), shirinmiya siropi (sirūpus Glycyrrhīzae), oddiy shakar siropi (sirupus simplex) ishlatiladi. Dori moddasidan iborat ko‘plab siriplar aniq ta‘sirga ega. Masalan: ravoch siropi (sirupus Rhei) –yumshatuvchi vosita, gulhayri siropi (sirupus Althaeae) va Ipakakuna siropi –balg‘am ko‘chiruvchi ta‘sirga ega.

Rp.: Sirūpi Aloës cum Ferro 100,0

Da.

Signa: ½ - 1 choy qoshiqdan ¼ stakan suvda kuniga 3 mahal.

Xushbo‘y (aromatli) suvlar –aquae aromaticae. Tibbiyot amaliyotida quyidagi aromatli suvlar: Shivitning suvi –aqua Foenicūli, Qalampir yalpizning suvi –aqua Menthae piperītae, Kashnichning spirtli suvi –aqua Coriandri spirituōsa juda ko‘p qo‘llaniladi. Masalan:

Rp.: Olei Amygdalārum 15,0

Phenylii salicylātis 1,0

Aquae purificātae 180 ml

Sirūpi simplicis 15 ml

Misce, fiat emulsum

Da.

Signa: 1 osh qoshiqdan kuniga 3 mahal.

Rp.: Liquōris Kalii arsenītis 4,0

Aquae Menthae 20 ml

Misce. Da.

Signa: 10-15 tomchidan kuniga 3 mahal.

Xulosa: Yuqorida aytib o’tilgan xushbo’y suvlar va balzamlar, sok va sharbatlarning tibbiyotda qo’llanilishini bilish talabning estetik bilimlarini oshirib, dunyoqarashini o’stiradi. Kelajakda tibbiy amaliyotda ham to’g’ri foydalanadi va xalq salomatligini mustahkamlashga yordami tegadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Сохиба Маллаевна Нормуродова, Тиббий атамаларни шакллантириш усуллари, SCIENCE AND EDUCATION, SCIENTIFIC JOURNAL, ISSN 2181-0842, VOLUME 3, ISSUE 11, NOVEMBER 2022

2. Yorova Sayora Karimovna, Aytmuratova Perxan Kenjabaevna, Esanova Maftuna Bakhodirovna, Normurodova Sohiba Mallaevna. (2023). PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE MEDICAL FIELD OF ENGLISH AND UZBEK CULTURES. DEVELOPMENT AND INNOVATIONS IN SCIENCE, 2(2), 10–13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7608593>

3. Sohiba Mallayevna Normurodova, Sayora Karimovna Yorova, Nemis tili frazeologik birikmalari va tilning lug’at boyligi, SCIENCE AND EDUCATION, SCIENTIFIC JOURNAL, ISSN 2181-0842, VOLUME 4, ISSUE 2, FEBRUARY 2023, www.openscience.org.

4. Mardanovich M. Z. et al. Some Considerations about Legal Solutions and Practices of Certain Problems Writing Recipes //Annals of the Romanian Society for Cell Biology. – 2021. – C. 5341-5352.

5. Mardanovich M. Z. The place of problematic and heuristic methods in the process of teaching latin and medical terminology //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – T. 3. – №. 3. – C. 587-591.

6. Zafar Mardanovich Maxmudov, Bobur Salimovich Sharipov Lotin tili va tibbiy terminologiya fanini o’qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning didaktik tamoyillari va uning asosi haqida fikrlar // Academic research in educational sciences. 2021. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lotin-tili-va-tibbiy-terminologiya-fanini-o-qitishda-innovatsion-texnologiyalardan-foydalanishning-didaktik-tamoyillari-va-uning> (дата обращения: 31.05.2023).

7. Maxmudov Z. M. Lotin tili va tibbiyot terminologiyasi fanini o’qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanish istiqbollari //Urganch davlat universiteti, “Ilm sarchashmalari. – C. 118-120.

8. Zafar M., Bobur S., Dilmurod B. O. R. Scientific and pedagogical basis of teaching the theory of decisions in school chemistry //International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 3. – С. 192-196.
9. Mardanovich M. Z., Salimovich S. B., Arzimurodovich B. D. Modern Methods of Teaching Latin and Medical Terminology in Uzbekistan //International Journal of Development and Public Policy. – 2021. – Т. 1. – С. 5.
10. Maxmudov Z. M. Teaching correct pronunciation of latin as an international language of medicine in medical education institutions, Global Technovation 5th International Multidisciplinary Scientific Conference Hosted From Paris, France //March 30th. – 2022. – С. 30-31.
11. Qurbonova Z., Maxmudov Z. Lotin tilida klinik terminlarning to'g'ri qo'llanish yuzasidan fikrlar //Евразийский журнал академических исследований. – 2023. – Т. 3. – №. 3 Part 3. – С. 23-27.
12. Ozoda A., Mardanovich M. Z. Na'matak-bebaho ne'mat //Scientific Impulse. – 2023. – Т. 1. – №. 9. – С. 301-306.
13. Omonova M., Makhmudov Z. Modern signs of using the quince plant in folk medicine //International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research. – 2023. – Т. 3. – №. 4. – С. 41-45.
14. Maxmudov Z. Retsepturada eritmalarning qo'llanilishi yuzasidan ayrim mulohazalar //Eurasian Journal of Academic Research. – 2022. – Т. 2. – №. 6. – С. 524-527.
15. Maxmudov Z. M. Lotin tili va tibbiy terminologiyani o'rganishda o'zbek tili grammatikasining o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 11. – С. 756-759.
16. Махмудов З. М., Шарипов Б. С. Талабаларнинг фанни яхши ўрганишлари учун психо-эмоционал таъсир этишда халқ мақол ва маталларидан тўғри фойдаланиш (лотин тили ва тиббий терминология фани мисолида) //Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. – С. 112.
17. Maxmudov Z. M. Retsept yozishda duch kelinadigan ayrim muammolarning qonuniy yechimi va amalda qo'llash haqida ba'zi mulohazalar,“ //O'zbekistonda ilmiy-amaliy tadqiqotlar” mavzusidagi.